

וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'

הרב ישכר דוד קלויזנר

נחלת הר חב"ד, אה"ק

בהגדה של פסח עם 'לקוטי טעמים ומנהגים' חלק א (ע' כג), כותב כ"ק אדמו"ר זי"ע בפיסקא "ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנאמר (שמות א, יג) ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך." (שם, יד): "פסוק וימררו לא מצאתי לע"ע בשום נוסח הגדה אחר, מלבד בסידור תפלה למשה להרמ"ק, משמע דגם הוא גרים ליה בהגדה. ואין לברר בשינויי גירסאות הספרי, כי המדפיסים התחל מדפוס הראשון ויניציא ש"ו, השמיטו מן הספרי (וכן מן הילקוט שמעוני) כל ההגדה. – בספרי הנדפס עם פי' המלבי"ם נדפסה גם ההגדה ובה הפסוק וימררו, אבל איני יודע מי הוא המצווה לעשות זה. – אבל נוסחת רבנו מוכרחה היא, דהנה כוונת בעל ההגדה בדרשותיו היא, לבאר ולפרט יותר את הענינים ע"פ מש"נ במק"א. וכשבא להספור איך שנתנו על ישראל עבודה קשה, הרי ביאורו מפורש בכתוב דוימררו, מה היתה עבודה זו ואופנה, ומובא בו גם הבטוי עבודה קשה. ובדאי הביאו בעל ההגדה, ולא היה מסתפק בקרא דויעבדו, שאין בו אלא הודעה כללית בלבד שהעבודה היתה בפרך – ובפרט אשר 'בפרך' זה, ר' אלעזר מפרש אותו בפה רך (סוטה יא, ב), ולפי"ז אין מדבר כתוב זה בעבודה קשה כלל, (ודברי ה'אמרי שפר' בפיסקא זו [ויתנו עלינו עבודה קשה כמש"נ ויעבדו וגו', העלה המגיד שלא נפרש עבודה קשה שהיא נצרכת לכה רב מכה אנוש הרגילה, אלא מצד שאין יד העובד מסוגל לה, והיא עבודה המסוגלת לנשים והיא נמסרת לאנשים, ולהיפך. וזה בפרך, היינו פריכת הגוף וכח הסבל קשה בעשייתה. והנה דעת המגיד כרבי שמואל בר נחמני בסוטה דמפרש האי קרא בפה רך, ורק מקרא השני את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך מודו כ"ע דמשמעו בפריכת הגוף"] – צע"ג, ולכאורה גם סותר דברי עצמו). ומה שנשמט פסוק זה בשאר הנוסחאות, י"ל: סופרי כת"י הראשונים של ההגדה (והספרי) רשמו בקיצור ויעבדו מצרים גו' בפרך, וכוונתם היתה על תיבת 'בפרך' השני' שבסוף פסוק וימררו, ובא מעתיק שלא שמש כל צרכו, וכשהעתיק עד תיבת 'בפרך' הראשונה – עמד, ולא שם לבו שגם פסוק שלאחריו מסתיים בתיבה זו". עכ"ל (מלבד החצ"ר).

והנה בהגדה של פסח 'ברכת השיר' להגאון רבי אריה ליב צינץ מפלאצק זצ"ל [הידוע בשם 'רבי לייבוש הריף'], כותב בפיסקא זו (ע' קסו-ז במהדורא החדשה – תשס"ג של 'המכון לספרי מהרא"ל צינץ זיע"א' – אשדוד) וז"ל: "ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. הקושיא מבואר, אמאי לא מייתי קרא דוימררו את חייהם בעבודה קשה' (שמות א, יד), ונדחקו בזה איש איש לדרכו. ונראה דדייק לשון 'ויתנו', דהיה לו לומר 'ויעבדו' עבודה קשה. לכן י"ל, דכבר מבואר (סוטה יא, ב) 'בפרך' בפה רך, ויש להבין מהו 'בפה רך', גם מה שדרשו חז"ל (פסחים למ, א) שעבוד מצרים תחילתו רך וסופו קשה, ויש לבאר באיזו ענין.

"לכן נראה על פי דברי חז"ל בסוטה (לד, א) גבי מרגלים, הביאו רש"י פרשת שלח (במדבר יג, כג) גמירי דכל טונא דמידלי אינש על כתפיה אינו אלא שלישי משאוי שמסייעין לו להרים [=משא שמעלה אדם בעצמו על כתפו הוא שלישי של משאו שיכול לשאת כשאהרים מסייעים לו]. ואם כן י"ל דלהכי נקט 'זיתנו עלינו' הם, שהמצרים סייעום בתחילה, ואחר כך הניחו העבודה על ישראל לבדן. וזה 'זיתנו עלינו', שהם נתנו המשאוי עלינו, אם כן היו יכולים לשאת ג' שלישים. ואם כן ודאי אין עבודה קשה מזו, שגרם בתחילה 'זיתנו עלינו' שסייעום, אם כן קל בעיניהם המשא על ידי שסייעום. וזהו הכונה בפרך 'בפה רך', במה שסייעום לעבודה, ואחר כך נתנו עליהם עבודה קשה כפי ערך שסייעום, ואין לך עבודה קשה מזו, על חד תלת.

"וזה שאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, וימררו את חייהם בעבודה קשה, שהעבדו בהם בפרך, בתחילה 'בפרך' שרומז לפה רך, שלזאת הכבידו עליהם העבודה כאשר עשאוהו מבלי סיוע, 'כשל עוזר ונפל עוזר' [ישעיהו לא, ג]. וזהו 'למען ענותו בסבלותם', במה שסבלות מצרים לסבול המשאוי היה למען ענותו, לעבוד ולמשא העבודה לבדו מבלי סיוע, ואין לך קושי גדול מזה". עכ"ל.

והנה בהערה 415 שם כתב המהדיר של ההוצאה החדשה [הרב נפתלי כ"ץ]: "הנה בסידור תהלת ה' המיוסד ע"פ נוסח הרב בעל התניא הובא כאן באמת האי קרא ד'זימררו', ובהגש"פ מאדמו"ר מלויבאוויטש זצ"ל העיר בזה"ל: [כאן מעתיק את כל הקטע מלבד הדברים: "ובפרט אשר 'בפרך' זה, ר' אלעזר מפרש אותו בפה רך (סוטה יא, ב), ולפי"ז אין מדבר כתוב זה בעבודה קשה כלל (ודברי האמרי שפר בפסקא זו – צע"ג, ולכאורה גם סותר דברי עצמו) – שהשמיט, ומסיים שם:] אמנם רבנו רוח אחרת עמו, לבאר כי בדוקא הביא בעל ההגדה פסוק זה וכדלהלן. [ובהערה 417 מוסיף:] לכן הביא המגיד בדוקא קרא ד'זיעבידו מצרים את בני ישראל בפרך', כי בו איירי ב'פה רך' בתחילת השעבוד, שעי"ז נעשה אח"כ 'עבודה קשה' עד מאד". עכ"ל.

והנה המהדיר סבר שהקושיא היא דלמה מביאים פסוק זה ד'זיעבידו', הלא במקום זה עדיף היה להביא את הפסוק ד'זימררו' – וע"ז בא התירוץ שבאמת הפסוק ד'זיעבידו' עדיף מהפסוק ד'זימררו'. – ברם לא זו היתה השאלה מעיקרא, אלא דהקושיא היתה דנוסף על הפסוק ד'זיעבידו' היו צריכים להביא גם את הפסוק ד'זימררו', וכלשון כ"ק אדמו"ר זי"ע: "זיבדאי הביאו בעל ההגדה, ולא היה מסתפק בקרא ד'זיעבידו'".

ואין ספק בדבר, שאם ה'ברכת השיר' היה יודע ע"ד נוסחת רבנו הזקן שמביא גם את הפסוק ד'זימררו' היה שמח ע"ז שמחה עצומה, והיה מאמץ את הנוסח הזה בכל לבו, שהרי גם בפירוש שלו נזקק בעצמו לפסוק זה וכמ"ש: "וזה שאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, וימררו את חייהם בעבודה קשה, שהעבדו בהם בפרך, בתחילה 'בפרך' שרומז לפה רך, שלזאת הכבידו עליהם העבודה כאשר עשאוהו מבלי סיוע". עכ"ל. – הרי שלא יתכן כלל שיעדיף את הפסוק של 'זיעבידו' על הפסוק של 'זימררו', כיון "שבא להספור איך נתנו על ישראל עבודה קשה, הרי ביאורו מפורש [רק] בכתוב ד'זימררו', מה היתה עבודה זו ואופנה, ומובא בו גם הביטוי עבודה קשה, ולא היה מסתפק בקרא ד'זיעבידו', שאין בו אלא הודעה כללית בלבד שהעבודה היתה בפרך – ובפרט אשר "בפרך" זה, ר' אלעזר מפרש אותו בפה רך (סוטה יא, ב), ולפי"ז אין מדבר כתוב זה בעבודה קשה כלל" (לשון

כ"ק אדמו"ר זי"ע). – וע"כ בלי הפסוק ד'וימררו' מנין בכלל ניתן לומר "שהמצרים סייעים [רק] בתחילה, ואח"כ הניחו העבודה על ישראל לבדן", – בפשטות י"ל שכל הזמן המצרים סייעים, ולא הניחו כלל את העבודה על ישראל לבדן.

ולפי"ז ליתא מה שכתב המהדיר: "אמנם רבנו רוח אחרת עמו לבאר כי בדוקא הביא . . קרא ד'ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך', כי בו איירי ב'פה רך' דתחילת השעבוד, שע"ז נעשה אח"כ 'עבודה קשה' עד מאד" – והרי מנין יודעים זאת מעיקרא "שע"ז נעשה אח"כ 'עבודה קשה' עד מאד"? – זהו רק מהפסוק ד'וימררו' בלבד, שה'ברכת השיר' בעצמו מסיים עמו את החידוש, ובודאי שאילו היה רואה את נוסחת רבנו הזקן היה מאמץ אותו בהתלהבות עצומה. [וגם המהדיר בעצמו כותב דהפסוק ד'ויעבידו' אינו אלא תחלת השיעבוד בלבד, ומסיים: "שע"ז נעשה אח"כ 'עבודה קשה' עד מאד" – הרי שזהו גם לדעתו העיקר בנדו"ד, וזה הרי יודעים רק מהפסוק ד'וימררו' בלבד].

[וע"ד דאיתא בספר 'ועלהו לא יכול' על 'הנהגותיו והדרכותיו של רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל', בעריכת הרב נחום סטפנסקי שליט"א, חלק א (ע' קטו): "בשבת קודש פרשת יתרו (תנש"א) בירך הרב ברכת הגומל (הוא נפל, נפצע בראשו ונזקק לתפרים), ונוסח הברכה שבירך היה, בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני טוב". שאלתיו האם בירך כך בדוקא – 'שגמלני טוב' – ולא כמו הנוסח בשולחן ערוך (סימן ריט סעיף ב), 'שגמלני כל טוב'?

"וענה: באמת הנוסח בשולחן ערוך הוא 'שגמלני כל טוב', אך זה לא מובן – האם בטובה הפרטית הזאת הקב"ה כבר גמל לך 'כל טוב'? אך תמיד ברכתי כמו שכתוב בשולחן ערוך, כי אי אפשר סתם לשנות את נוסח הברכה. אמנם לאחר זמן מצאתי אצל חב"ד ובאר"י סידור תהלת ה' (ע' 70) שהנוסח הוא 'שגמלני טוב', ועונים לו הציבור, 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה', ולכן אני מברך בנוסח זה, כי אולי נפלה איזו טעות בנוסח השולחן ערוך".]

אולם עם דברי ה'ברכת השיר' נראה לבאר, מה שיש לכאורה להקשות באופן הפוך, דלמה בעצם צריכים את הפסוק הראשון ד'ויעבידו', לכאורה היה מספיק להביא רק את הפסוק ד'וימררו' בלבד, שמוכח בו הביטוי של 'עבודה קשה', ומבואר בו מפורש מה היתה עבודה זו ואופנה, והרי בפסוק ד'ויעבידו' אין בו אלא הודעה בללית בלבד שהעבודה היתה בפרך – ובפרט אשר 'בפרך' זה, ר' אלעזר מפרש אותו בפה רך, ולפי"ז אין מדבר כתוב זה בעבודה קשה כלל (לשון כ"ק אדמו"ר זי"ע)?

אמנם לפי דברי ה'ברכת שיר' א"ש מאד למה מביא גם את הפסוק הראשון ד'ויעבידו', כיון דפסוק זה מוסיף בגודל השעבוד שבפסוק דלאח"כ של 'וימררו', שע"ז דוקא נתוסף ונעשה אח"כ 'עבודה קשה' מאד, אבל אין ספק בדבר שעיקר הפסוק הוא הך ד'וימררו', וכמו שהביא ה'ברכת השיר' בעצמו, וא"ש.

ברם לפי האמת נראה שגם בלי החידוש של ה'ברכת השיר' א"ש בפשטות למה מביא בעל ההגדה גם את הפסוק ד'ויעבידו', כיון דפסוק זה מוסיף בקושי השעבוד שבפסוק שלאחריו ד'וימררו', – ועפ"י מ"ש בשמות רבה (פ"א, טו) שמשכום בדברים ובשכר עד שהרגילום בעבודה. וכמ"ש באבודרהם בפירוש ההגדה: "ודרשו חז"ל [ראה מדרש הגדול, תנחומא ישן בהעלותך כג] כי בתחלה אמרו להם שיעזרו בבנין יום אחד בשבוע ולא יותר, והמלך עצמו נכנס בעבודה והם התחזקו והוסיפו אומץ לכבוד המלך, וסכום הלבנים שעשו באותו יום שמו עליהם לחק שיעשו בכל

יום, וזהו מה שדרשו בפרך בפה רך". וראה עד"ז בפירוש הריטב"א להגדה [הובא ב'תורה שלמה' כרך ט אות צה, קלד-ז].

והנה מצאתי בספר 'מעשי ה' [להגאון רבי אליעזר אשכנזי זצ"ל] שעמד גם בזה [בפרק כד - 'מעשי מצרים פירוש הגדה'], שכתב: "ואומרו אח"כ ויעבדו בפרך היא העבודה קשה. אמנם כי כן יפלא מאד היותו מביא הכתוב ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, לא הכתוב שאומר בהדיא וימררו את חייהם בעבודה קשה". ע"ש מה שפירש. - אמנם איך שלא יהיה, אילו היה יודע ע"ד קיומו של נוסחת רבנו הזקן שבאמת כן נאמר גם הפסוק ד'וימררו', בודאי שהיה מאמץ אותו בהתלהבות.

בפירוש 'ארזי הלבנון' על הגש"פ (ע' קב) כתב: "ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנאמר ויעבדו את בני ישראל בפרך. ויש לדקדק דהנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל שפרך היינו הכוונה פ"ה רך, א"כ עבודה זו שאמר הכתוב ויעבדו את בני ישראל בפרך הרי לאו עבודה קשה הוא כלל, אלא התחלת העבודה ה' בפרך ולמה אמר ויתנו עלינו עבודה קשה מהכתוב הלז? ונראה בפשטות שעבודה קשה הכוונה שזו היתה העבודה הקשה ביותר מטעם שידעו ישראל שלא פה רך הוא ומ"מ הניחו למצריים להשתעבד עמהם וזה היתה העבודה הקשה ביותר שהדעת ידע מה שהם רוצים לעשות אלא שלא היו יכולים לעמוד נגדם מפני רצון הבורא להשתעבד עמהם, ודו"ק". ולפי הנ"ל הקושיא מעיקרא ליתא.

בפירוש 'אהרית לשלום' על הגש"פ [ווילנא תרל"ז] כתב: "ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנא' ויעבדו את ב"י בפרך. לכאורה אין מליצת קשה ומליצת בפרך שזה להביא ראייה מזה על זה?" - ולפי הנ"ל א"ש כמובן.

והנה לע"ע מצאתי את הפסוק 'וימררו' בנוסח הגדה של פסח בג' הגדות: (א) בהגדה שנדפס בשקלאוו תקע"ה, (ב) בברעסלויא תקע"ט, (ג) ובקאפוסט תק"פ, [שנמצא בספרייה באוניברסיטת ירושלים], ורצו"ב צילומם. - הגם שיתכן שהם ניזונו מנוסח ההגדה של רבנו הזקן:

סדר

הגדה של

פסח

עם פירוש מספיק ומעט : כאר הטיב על כל ההגדה עם כל דפיוטים הנאים • קירוש הלל והלל הגרול ונשמת אשר לפרשם כולם כדאים . ועם מעט מהכוונות כאשר משרים תחונה עיניהם . להבין דברי חכמים וחידושיהם • כל מעייני בו יעירון ויגידון . שהעין בו להועיל ככל נפך ועידן וכפרש בעתותי פסח להיות לעינים . להבין ולרעת חסדי ה' ונפלאותיו כיציאת מצרים . כל יהא אמרת ההגדה כיאני דפיוטים רק כשפתיים . כ"א ברקן ונילה וכשמחת הנפש לרבק כאלהי השמים סכרי רש"כי כונה"ק תבא בסמוך בהפתיחה דכרי דברי אלהים חיים חברו דר מן ועירא בעהמ"ת ספר **כתים לבריתים** מ"מ ומ"ץ רק"ק **משאשניק** וקרא שמו כישראל **תשבי מבשר** תש"כי אותיות שמו (וסי' קדם לאחור וסאחור לאחור) ושם כל אדם מורה על שורש נשמתו המבשר טוב ואין טוב אלא תורה • גם בוכת מצות ספור יציאת מצרים . יוכו יהודה וישראל כנחמת ציון וירושלים • לבשורת תשבי מבשר גאולתינו ופרות נפשינו בכ"י א"כי :

ומה שלא נדג המחבר כמנהג כל חוברי חיבור . לכא בחתנצלות נוסח פני גסד : כי אמר אין יתרון בזה הרבר . תמימי לב בעצמם ידונו לכף זכות • וזולתם גם את ההתנצלות יכא לחרום ולרחות . אי לזאת כפי המחבר פרושות אליכם אישים נחוחים . שלא להשאות עליו משאות שוא ופרוחים נלהין בערו טוב . והאל הטוב ליוץ בעדינו וזולכנו קוסמיות לארצנו במתרה בימי

אמן כן יהי רצת

חתת ממשלת ארוננו הקיסר הארד אוסא פריסלויטש דיערוואניטשע ווילקי האסודאר ימפעראטאר
אלכסנדר פאולאוויץ סאמא דיערזישע אוסיא ראסיסקאי האסודאר אוסיא

מילסמושיע יר"ה :
ברשיון הצענזור אשר בינק'עמיא **דווילנא**

בשנת וסגרת ל'נך ביום גכוא לאחור לפ"ק

חשבי

הגדה של פסח

מבשר

ויענונו וגו' ששאו אותנו לעניים בלקחם את כל אשר לנו כמ"ש וישמו עליהם שרי מסים כלומר לא שגלו כל אשר להם בפעם א' אלא החזקנו לשום עליהם שרים לגבות מהם מסים גדולים ושמו על גביית המסים שרים ולא סתם אנשים לפי שהולאת השרים רב מאוד וילטרכו ויטרכו ריבוי הולאת השרים הגדולים המס זולת יתינת המס עלמו ועי"ז במשך זמן מועט ישראו עניים וז"ל למען עתהו מהרה בסבלותם כלומר במה שיסבלו ג"כ כל האולאת השרים : משא"כ

שנאמר וישמו עלי שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסבנות לפרעה את פיתום ואת רעמס ויתנו עלינו עבודה קשה כמה שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך וימרדו את תייהם בעבדה קשה בחמר ובלבנים ובכל עבדה בשרה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך : ונצעק אל יהוה אלהי אבותינו וישמע יהוה את

ע"י נתינת המסים לבר שיחארך הזמן לזה : ואזון פלא היו להם במה לפלק המסים והולאות השרים העמיסו עליהם עול העבודה בגופם עד שלפסוק שלא שאר מאומה ביד כולם ונכספו כולם בעול העבודה בגופם ויבן כל העם נאים א' ערי מסבנות וגו' לפי שהמה ערים לאורחות המלך הכרימוס בעבדותא שפירחא שיהי' מבונה בחזוק ויופי כדרך כל מצרי המלך : ויפוש ג"כ מלה ויבן לשון הבנה כמ"ש פון"סק צפ" ויבן חרמוד במדבר וכן במח"ל צפ" ויבן את האשה בינה יחידה יש באשה וגו' ור"ל זולת יגיעת פגוף בעבודה כבירה בחומר ובלבנים הי' להם ג"כ יגיעת המוח והסכל שיהי' מבונה בנזי וביופי ובחזוק גדול

כראוי לאורי המלך וזהו ויבן שהעמיקו צינה יחירה אך ומה לבנות ואמר מסבנות ולא אולרות שקוא לשון חימוס כמו וחס' לו סוכנה וגם לשון סנה שמחמת יגיעת הגוף והמות הי' מחמתם גופם עד שהיו חמיד בסכנת מות : ומה שפירשה החו' מה שבנו ושם הערים שבנו לומר שהעבודה האלה נמשך ממכירת יוסף עי"ז נתגלגל שנפלו שחי הערים הללו כדאי במד' ילקוט בשלקת יוסף את ציימין נחמלא יהודה חמה ושאנו שניהם מקולס נפלו פיתוס ורעמס וע"כ נגזר על ישראל לבמה זמן ע"י שהיו יוסף במלרים הי' שם שבע גדול והשציר בר לרוב עד שציימי הרעב גסו כל כסף וזהב שבולס מהבאים לשבור בר לזאת הצריכו עמה לבנות אלו ערי מסבנות כדאי במד' שהיו יחאים שלא יבואו עליהם מלכי כנען למלחמה בשביל כסף וזהב שכנסו וזהו שאמרו והיה כי תקראנה מלחמה שהיו יחאים ממלכי כנען וע"כ חששו שישראל ג"כ יהיו לעזור למלכי כנען בטענה שכל הצבאות שמכר הכל הי' ע"י יוסף ומגיע להם הכסף והיה ומגלגלין זכות ע"י זכאי הם השבטים כי המלרים משבו לרעה שע"י קושי עבודה הזאת יפנו ישראל לאגהי מלרים להיות לעם אחד ולא כן כי ארצה ע"י קושי העבוד הזה נודכנו ונלטרכו ככור הברזל עד פי' חו"ס ר"ל ששמו פיהם בתמימות לב בהפילה ולעקה לה' וקרב שהי' בהם נמסס מהם כמסוס נוכס וזהו ר"ע מ"ס :

ויראונו וגו' איכא למידק ויתנו לנו הל"ל מאי עלינו שמשעו שאנו עלינו כמו שנוחנים עליו דבר כדל מאוד שאינו יכול ללאת מתחתי' לו"ל כמה שגא' ויעבדו מלרים וגו' דהל"ל ויעבדו בני ישראל את מלרים : ויעבדו מלרים משמע שהמלרים עשו בתבולות שישראל יהיו מוכרחים להעבודה לבלתי ללאת מתחתי' והיונו ששאו להם נגישות גדולה והבאות אכריות כאלו היה העבודה ממש עליהם לבלתי ללאת מתחתי' עד שוימחרו את חייהם שחי' עלמס הי' למר להם ובחרו מות מחיים מתחת העבוד קשה בחומר ובלבנים וגו' ויוסף ע"י שגם את כל עבודתם המוטל עליהם לעבוד אנגריא למלך אשר עבדו ר"ל מה שחמיל' המלרים בעלמס עבדו זאת ועשה גם עבודה זו עשו כסם בישראל וסל בפרך בקושי גדול המפרך ומשבר את הגוף ומטרופ הדעת כמפורש : ונצעק

ספר

שפת הים

ביאור על הגדה דפסח

פתחו לי שערי צדק אבא בם אורה י"ה

על חסדו אשר גבר עלינו וטוונתא ארץ מצרים הוציאנו אחריו. אשר צו"ט שעריה נשקענו ועשה צהם שפטים לעינינו ולעבודתו ולחורתו קרצנו ולח"ט שערי קדושה הפניקנו ועוד כזה ועלות עוצה כפולות לתקום עוננו ולכן לספר ציציאת מצרים כצטווינו וכל המרצה לספר הרי זה משבח מלח ומלכנו יוצרינו ; והנה כל המפרשים ז"ל עדיין לא השציעו לנו דעצוננו ועוד דברי חז"ל צהגדה זו כדברי הספר החתום הם אלינו עד אשר קם ונחשורר ה"ה הרצ הגאון הרשן הגדול איש אלקי' נדיק ומפורסם דורו מוה' זאב וואלף צמ"ה דוב צער אלעטולר צנו של קדושים כין ונכד להגאון המפורסם צע"המח אילה שלחה על נביאים וכחוצים מגזע יש"י והאיר עינינו צחיצורו הכחודים אשר דצו ונאלך והנה כעת קם צנו הרצ המופלג הרשן המפורסם מ"ה אליקום געציל מ"ח ומ"צ צק"ק ראלק' והזיל זהב מכיסו להציל לבית הדפוס החיצור שפת הים על הגדה דפסח וטעמו כצפיחה צדצש מחוק לחיך וערצ לנפש ועוד הוסיף הרצ הכ"ל נוסף ומשלו אשר הצלים נפלו לו צנעיומים וגם כזה דינים אשר חידש אצו הרצ הגאון זצ"קל וצנכות זה הש"י יוציאנו משיעבוד לחופש חונן סלה :

נרפם בק"ק ברעםלויא יע"א

תחת ממשלת אדונינו האדיר והגדול שמו בכל הארץ • רחמן וחסיד המלך פרידריך ווילהעלם השלישי ירום הודו ויחנשא מלכותו לארובת ימים ושנים אמן :

בבית ובדפוס ה"ה ר' לייב זולצבאך יצ"ו לבית קצנאלענבוין

כשנת תקע"ט לפ"ק

שפת הים טו

הגרה של פסח

**עֲנֵתוּ בְּסִבְלוֹתֵם וַיִּכַן עָרֵי מִסְכַּנֹּת
לְפָרְעָה אֵת פֶּתוֹם וְאֵת רַעְמֶסֶס׃
וַיִּתְּנוּ עֲדֵינוּ עֲבוֹדָה קָשָׁה בְּמֶה
שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲבֲדוּ מִצְרַיִם אֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל**

להורות על שתיקתם ונבלע הבנין ופרעה
לבו ראה הרבה וידע שנתגלגלו ישראל
למצרים להוציא משם השמות הטשוקות
בקליפות כח"ס לעיל ויען להכביד עליהם
עבודה כדי למעטם מפריה ורציה וראה
שהם עם רב תאוד ויוכלו לבנות כוזה
ערים בשנה ח' לכן עשה צבטסוף הרבים
ע"י שני שריו שהוא עובד להם דהוינו שר
ארץ מצרים שהוא מושל על מול טלה ושר של
אם שהיה פרעה עובד לו ולכן נקרא
התני' הגדול הרובץ בתוך יאוריו כח"ס
צוהר ובשלה ויהי שר של ים מצבולו בתהום

מלמטה ושר של מצרים היה מרססו מלמעלה וע"י לא וכלו ישראל לבלות מלחמתם והיו מעונים תחת ידו לעולם וע"י
ותמעטו מס"ו ולא יצאו בהשמות מתחת יד השר שלהם • והיו וישמו עליו שריו מסוס ר"ל שהשימו עליו שהשרים והיו ממסוס
את מלחמתם זה בריסום וזה בבליעה למצן ענותו בסבלותם ר"ל כדי שהיה להם צוה לענות תמיד וינעטו מס"ו כי עינו
הוא מתשמיש המטה והיו למען ענותו מס"ו בסבלותם ע"י סבלותם והיו שדורש ויענו כח"ס וישמו עליו שריו מסוס וכו'
ומסס נלמוד שהעיניו היה ע"י תחבולה שלעולם בהם ועבדו כח"ס :

וַיִּתְּנוּ עליו עבודה קשה כח"ס ויעבדו מצרים את בני ישראל בדרך צ"ל שמות נחמר וישמו עליו שריו מסוס וכו' וכאשר
יענו אותם כן ורבה וכו' ויעבדו מצרים את בני ישראל בדרך ר"ל אחר שראו שאף על כל אלה הם פרים ורבים
צוהר' התחילו לטעדם שהיו ישראל משנין בסרי לבנים מה שהיה הצניין מתרוסם והיה עבודה קשה מאוד ותחילה היו
המצרים משנין הסברים וישראל עושים בחומה ואחר שראו רציון של ישראל נתן עליהם גם עבודת הסברים וכו' ויעבדו
מצרים את בני ישראל בדרך ר"ל צאמרני בדרך צמה שנפרכו הלבנים מצנין החומה ע"י הריסום שהיו בני ישראל משנין
אותם

מצר ים

וזהו שהיו מספרים צי"מ כל אותה הלילה ר"ל אי כר"י דגאולה מאורתא נמי היו וא"כ ק"ש קודם לתפילה וא"כ
מזה נובע כל הלילה 'או כר' יהושע ב"ל דגאולה מצרף היו וא"כ תפילה קודם לק"ש ולר' יהושע ב"ל מזה נובע
אחר חצות ונריכוס אנו לומר הטעם על מזה משום שהכניע לעובדי כוכבים עד שצאו תלמידים ואמרו הגיע זמן
ק"ש של שחרית ר"ל שהם הכריעו כר"י וכונו צוה הגיע דין ק"ש של ערבית לדין ק"ש של שחרית ורצה נוגע דין זה
צוה' חוקים שכינה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפילה אף שכינה נמו ק"ש ואח"כ תפילה וא"כ גאולה היו כל הלילה
וא"כ מזה נובע כל הלילה והביא מעשה זו לראו' שהגאולה הי' כל הלילה כי צעת שחיתת הססח ואכילתו אז
התחילה הגאולה כי אז הכניע עובדי הכוכבים והמולות וא"כ אין דין קדימה ואימור כלל באכילת מזה וד"ק :
צרוך שמקום צרוך הוא כו' כנגד ד' בנים דברה תורה כו' חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר
צוה ה' אלהינו אחכם ואף אתה אומר לו בהלכות הססח אין משפירין אחר הססח אפיקומן? הנה שאלת החכם
לכאורה אינו מובן מה ענין שאלתו על עדות וחוקים ומשפטים צפסח ועוד תיבת אתכם לכאורה ענין אחד עם
שאלת הרשע שאמר לכם ועוד מה זה שאומר ואף אתה מורה שלולתו ישיב לו אמרו ואף הוא ישיב לו ג"כ: אבל
שאלת החכם צממת הוא בהונן כי רואה צכאן בענין מנות כוונת צפסח דברים נפלאים וכמעט כסופרים וא"י
והנה המלה והמרוי הוא לזכרון הסס ויש צהס ג' טעמים כאשר כתבנו לעיל מורה על חירות וגם י"ל שמורה על
עבדות וגם מורה שהכניע הוא ית' לעובדי כוכבים ומולות וכבר כתבנו לעיל אס ואמר שהמנה מורה על חירות וס
לכאול המנה אחר המרוי שמורה על עבדות וגם אין לכאול מנה כ"ל אחר חנות כי אז הי' החירות ע"ש והנה יס
צכאן עדות זה אכילת המנה והמרוי כי זה עדות על החירות אז על העבדות אז על הכניעת עובדי המנה ולכנה
ואכילת הססח נקרא חק זאת חוקת הססח והי' לחק לך ולבניך והנה צפסח מצרים יש דיינים הוהגת צו משפ"כ
צפסח דורות מקחו מצעטור וטעמו מפורש והביא רש"י ו"ל דצרו ר' מתיא צן חרש כרו אומר ואעבדו עליך כו' אחר
לכם משכו וקחו לכם משכו ודיכם מע"ו וקחו לכם צאן של מזהו שעי"ו יראו ויבחנו שאין אלהי מצרים כלום במבואר
צמדש רבה צפרעה זו מנא שעי"ו לקיחתו וצמנו שעובדי אלילים יבלו ויאבדו הכל ואין צהס ממש וזה שאלת החכם על
שלש

שפת הים

הגדה של פסח

ישראל בפרך: וימררו את חייכם בעבודה קשה בחמר ובלכנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך: ונצעק אל יהוה אלהי אבותינו וישמע יהוה את קולנו ויבא את

אזתם מה שלח הים עבודה זו תחילה על בני ישראל רק על המזרים וזה שמצא רחיה ויהיו עלינו עבודה קשה ר"ל עבודה קשה ומה שהיה בראשונה כח"ש ויעבדו וכו' בסוף שהיא עבודה קשה יותר מעבודת החומר והלבושים:

ונצעק אל ה' אלפי אבותינו כמה שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וכו' הלא יקשה מה צורך להביא רחיה שצעקו מפ' שנות ולמה לא נאמין למקרא זה עמנו שנאמר ונצעק אל ה' אלפי אבותינו ועוד מה לו להביא רחיה ע"ו שצעקו הלא זה הוא דבר שהדעת נוחתת כי מאן דכאיב ליה כאיבא חויל לבי אחיף ועוד יקשה מה לו להביא כל המקרה כולו הלא די היה והביאו ויועקרו ויעל שזעמם ונבאר תחילה קרא דס' שנות ואחר כבוד בע"ה לביאור הדרוש וכו'

כי לכאורה יפלא לומר בימים הרבים ההם דמלת ההם הוא מיותר ועוד למה לא פירש לנו הכתוב כמה ימים היו ונמרץ תחילה קושיא עמומה והוא כי יקשה הלא הוא ית' גור עלינו ועבדום ועני חוהם ד' מוחות שנה ולא יותר ח"כ למה נאמר דס' ב'א ומושב בני ישראל אשר יעבדו בפרך מזרים ארבע מוחות ושלשים שנה ועוד מדוע נשתעבדו סס ישראל בשעבוד קושי ס"ו שנה דוקא צחצחון זה לא מחות ולא יותר הלא הכל בהשגחה פרטית מחתו ית' ולא במקרה ח"ו ורחמי כי המשרשים ז"ל כתבו כי הוא ית' חשב ככלות השעבוד לכפלות השנים הכללית ח"ו גס' ש' שפרש החשבון שיהא מכונן ואשר יראה לעילך יען כי אמרו ח"ו כי היו נשי ישראל יולדות שנה בפרס ח' ולמדו זה מן המקרא דכתוב ובני ישראל פרו וישרדו וירבו ויעמנו במאד מאד מחלו השנה תיבות למדו שילדה אשה ששה ילדים פעם ח' ותורה היא ויחנה לידה ומצינו מקרא שכתוב וימררו את חייכם בעבודה קשה בחמר ובלכנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך ומקרא זה יש לנו ללמוד ששעבדו המזריים בישראל ד' כפלים יתר על הראוי לשעבד בהם עבד כיוד וימררו את חייכם הוא כלל ואינו מן המניין בעבודה קשה ח' בחומר ב' ובלכנים ג' ובכל עבודה בשדה ד' את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך ר"ל מה שעבדו בהם לשנות השברים ועבודה זו נקראת פרך ר"ל מה שהיה הצניון מתרוסס ונפרך עבודה זו היה שקול כנגד כל עבודתם שרי ה' מני עבודת יחד כרי ששעבדו בישראל ד' מיני עבודות יתר על הראוי והוא ית' אל אמונה ואין עול וממכון שבתו בשגות שמשעבדו

מצר ים

שלא אלה ח' מה העדות זה אכילת המצה והמרור מורה לזכרון ולעלות לא ידעתי על איזה דבר אי על הרות או על עבודת או על טעם ה' ועוד והחוקים זה אכילת הפסח ומשפטיו ודיוני זה אכילתו על מנות ומרורים והביקור ד' ימים ח' אשר נובד רק בפסח על מה וזהו מה העדות כג"ל והחוקים זה ענין הפסח והמשפטים זה לקיחתו מבעשור אשר צוה ה' ב' אתכם ר"ל לכם יחזי מזרים וקחי מילת אתכם על והמשפטים וסאלתו מה נשתנה פסח מזרים שטעון ביקור ד' משל"כ פסח זורת והנה שאלתו על אכילת המצה והמרור ועל הפסח למה אכילתו על מנות ומרורים ולמה לקיחתו מבעשור והנה בתורה דס' ונחמנו נאמר על שאלה זו ואמרת לבך עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ותשובה זו אינה נמשקת כי מן תשובה משמע שהמנה מורה על חירות וזו אינה מספקת כאשר כתבנו לעיל וגם עלימה לקיחת פסח מזרים מבעשור ואכילתו על מנות ומרורים לזה אחר בעל הגדה נאף אתה אמור לוי תשובה לנד תשובת התורה כהלכות הפסח ר"ל ענין אכילת המצה והמרור הוא מורה כהלכות הפסח ששחמטתו יצין הערצוה שאו שימוש שניהם כאחד השמש והירח ומורה על הכניעת הכוכבים והמונולות וע"י ג"כ מורה אכילת המצה והמרור כי התבואה קשה ובהמשך זירקות מהירח ולכן על מנות ומרורים יאכלהו ולכן אין מופשטין אחר הפסח הסיקומן ד"ל לכן פסח נאכל על השוכע ואין מופשטין לען ופטריו בשפה אחר אכילת הפסח הסיק"ו מ"ן ר"ל הוציאו עול מן כדי שיהי טעמו על קמח ומן רב לזכרון הגם מהכניעת הכוכבים והמונולות ולכן הו' לקיחת פסח המזרים מבעשור קרי להכניסם באמונה כו'

1820

סדר

הגדה של פסח

עם דינים ומנהגים כמנהג ספרד ושאר דינים ומנהגים בלשון הקודש :

גם הוספו דינים על בדיקת חמץ וקידוש של ראש השנה וכל הדינים של ראש השנה : במצות ובהוצאות של רבי יעקב סגנדר מבוכריי : בשביל לזכות את כל הקהל הקדושה דק"ק בוכריי : על פי הרב ר' פנחס בן יצחק הכהן ועל פי ר' יצחק בן יוסף פאזחיי: בזכות זה הקדוש ברוך הוא ישלם גמול להם לכל ישראל אמן :

גם נתוסף מסכתא פרקי אבות בכרח אחד בנייר לבן ובדיו שחור כאשר עיניכם תחזינה משרים :

המחבר ר' יוסף
ד'תרט"ו

פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן
אשר לעבדך כי כבוד הרעב בארץ גנען
ועתה ישכנו נא עבדך בארץ גושן

במתי מעט כמה שנאמר בשבעים נפש ירדו
אבותיך מצרימה ועתה שמך יהוה
אלהיך ככוכבי השמים לרוב * ויהי שם לגוי
מלמד שהיו ישראל מצוינים שם גדול עצום
כמה שנאמר * ובני ישראל פרו וישרצו וירבו
ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם * ורב
כמה שנאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת
בדמך ואמר לך בדמך חיי ואומר לך בדמך
חיי רבבה בצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי
ותבאי בערי עדים שדים נכוננו ושערך צמח
ואת ערם ועריה *

ורעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה
קשה ורעו אתנו המצרים כמה שנאמר *
הכה נתתם לך פן ירבה והיה כי תקראנה
מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם פנו
עלה מן הארץ * ויענונו כמה שנאמר וישזמו
עליו שרי מסים למען ענותו כסבלותם ויבן ערי
מסכנות לפרעה את פתום ואת רעמסס * ויתנו

עלינו

עלינו עבודה קשה כמה שנאמר ויעבדו
מצרים את בני ישראל בפרך * וימרו את מייחם
עבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה
שדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם
בפרך *

ונצעק אל יהוה אלהי אבותינו וישמע יהוה
את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת
לחצנו * ונצעק אל יהוה אלהי אבותינו כמה
שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך
מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויועמו
ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה * וישמע
יהוה את קולנו כמה שנאמר וישמע אהים את
נאקתם ויזכר אלהים את בריתו את אברהם
את יצחק ואת יעקב *

וירא את ענינו וזו פרישות דרך ארץ כמה
שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע
אלהים * ואת עמלנו אלו הבנים כמה שנאמר
כל הבן היגור היארה תשליכהו וכל הבת
תחיון * ואת לחצנו זה הדחק כמה שנאמר וגם
ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אתם *
ויוציאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה

ובמרה